

Právě vyšel první svazek *Kryptadií*, mluvíme tedy o něm. *Kryptadia I* celou edici uvádějí. Obsahují studii K. J. Obrátila, z níž lze vytušit, do jaké míry se v autorově osobě mísily postoje badatele s pocity člověka svíraného morálními konvencemi doby meziválečné. Autor se snažil na jedné straně vysvětlit, že jeho zájem o erotiku a skatologii je vědecky opodstatněný. Ovšem na straně druhé se nedokázal vyrovnat se společenským tlakem. Přiznal se, že se vědomě vzdal požadavku přesněji pasportizovat citovaný materiál (uváděl pouze lokalitu). Chtěl uchránit své vědecké i laické spolupracovníky před problémy. Bohužel tento rozpor vyřešil rezignací, namísto aby původ sběru (badatel, datum, sociální určenost a pohlaví informátora) zakódoval. Situace je o to svízelnější, že dosud nebyl nalezen rukopisný materiál, z něhož Obrátil při sestavování *Kryptadií* čerpal a v němž by jistě bylo lze některé tyto údaje dohledat.

Další části – sešity *Kryptadií* jsou věnovány prezentaci získaného materiálu. V prvním sešitě Obrátil soustředil data vztahující se k sexuální každodennosti českého člověka, a to v historickém průřezu. Do kontextu postavil popisy událostí, reálie vyplývající ze zvykového práva, vybrané jevy obyčejové tradice a magicko-pověrečných praktik, často bez respektování období, místa a sociálního původu jevu. Dobová praxe některých národopisců představít materiál právě v plynulém toku textu se dnes, s odstupem šedesát let, jeví jako neudržitelná.

V následujících sešitech pak K. J. Obrátil prezentoval samostatné folklórní texty. Nezasvěceného snad zarazí, že nemravnosti lze nalézt ve folklóru pro děti a v dětském folklóru (sešit II). Naopak mnohý z nás by mohl doplnit

následující sešit III, do něhož autor zařadil erotické a skatologické hádanky, rébusy, hříčky (především prezentaci rébusů jako folklórního materiálu pokládám za objevné). Poslední, rozsahem největší sešit IV je pak věnován lidové a kramářské písni (nápěv a text).

Obrátilovo dílo se asi nikdy nevymaní z rozporu doby. Ve třicátých letech byla sice *Kryptadia* metodologicky srovnatelná s jinými národopisnými pracemi, pobuřovala však svým tématem. V současnosti, o šedesát let později, jsou naopak respektována všechna témata, věda ovšem požaduje vyšší metodologickou čistotu a důslednost. Není však namístě nasazovat na badatelský počín první poloviny 20. století měřítko vědy přelomu druhého a třetího tisíciletí. Hodí se spíše poděkovat Karlu Jaromíru Obrátilovi za obrovskou práci, kterou při shromažďování materiálu s erotickým a skatologickým obsahem vykonal. Jeho dílo zůstane navždy v základním fondu folklórních pramenů. A jako takové si tedy uchová svoji nadčasovost.

Dana Bittnerová

Pavel Kosatík: Bankéř první republiky, Život dr. Jaroslava Preisse.

Motto, Praha 1996, 207 s.

V současnosti deklarovaná vazba na tradice první republiky vyzývá české historiky i etnology ke kritické reflexi těchto dvou desítek let, z hlediska českého myšlení klíčových. Často se zapomíná, že Československá republika spoluexistovala ve svých dějinných přesazích: do minulosti i do období Protektorátu Čechy a Morava, stejně tak jako let poválečných. Jedním ze základ-

ních přínosů vědecko-populární knihy publicisty a historika P. Kosatíka je právě vědomí této kontinuity, sledované na pozadí hvězdné profesní kariéry dlouholetého vrchního ředitele Živnostenské banky dr. Jaroslava Preisse (8. 12. 1870 – 29. 4. 1946), jedné z nejmocnějších a nejbohatších osobností meziválečného Československa.

Kosatíkovi lze vyslovit uznání již za sám námět knihy: monografie rozhodně nepatří k častým tématům české historiografie. Pracnost uchopení různorodých pramenů na pozadí proměnlivých časových etap zde koresponduje s českou neochotou být výjimečný, prosadit se, s českým pocitem morálního základu rovnostářství v ocenění i v potřebách.

V případě Preisse přistoupila navíc lákavá, ale i zrádná vize vyrovnat se s osobností, kolem níž marxističtí historici poplatní vládnoucí ideologii Komunistické strany Československa nakupili nenávislné stereotypy zrádce národa, kolaboranta, zbohatlého povaleče bavícího se na honech, požitkáře při vepřových hodech a vydřiducha pracujících lidí, na nichž stojí svět.

Vůle po udržení nezávislého spravedlivého historického úsudku prostupuje celou mimořádně čtivou napínavou biografií. Autor přitom sleduje dvě vzájemně propletené linie: Preissův vzestup a posléze i pád, paralelně však i rozmach českého bankovníctví, průmyslu a obecně i hospodářských teorií, rozmach bytostně spjatý s Preissovou vyzrávající osobností.

Až do závěrečných fází se Preissův osud zdá být pohádkou o možnostech kapitalismu; alespoň tak je možno vnímat přímočarou cestu rodáka z malé obce na Plzeňsku (o sociálních poměrech rodiny se z knihy mnoho nedovídáme) na domažlické gymnázium a posléze na práva do Prahy, zároveň však

i do řad nacionálního studentského hnutí. Pohádka šťastně pokračuje: Preiss, který si vytvořil základní přátelský kruh z přívrženců pokrokového hnutí, mimořádně vlivných osobností a osob první republiky, stoupá v redaktorských službách státoprávní a později mladočeské strany až k samému vrcholu: z vypracovaného postavení vlivného nesmírně pilného českého národohospodářského žurnalisty k funkci zástupce ředitele Živnostenské banky (1910) a – po zážitku válečného kriminálu (od června 1916 do července 1917) pro prvorepublikového vůdce prakticky nezbytném – do čela Ústředního svazu československých průmyslníků a Živnostenské banky zrozené republiky.

První republika, zlatý věk Živnostenské banky, zásluhou profesní dovednosti, ale i – a popravdě řečeno – především pro českou ekonomiku mimořádně příznivých podmínek, Kosatíkem poněkud nedocenených, banky do posledních chvil přeměňované na středoevropský finanční ústav, představuje zároveň nejúspěšnější období Preissova života. Sám Preiss se mimořádně aktivně v úloze hospodářského diplomata na pařížské mírové konferenci (leden a únor 1919) zúčastnil již prvých československých hospodářsko-politických jednání. Vzájemnou vazbu mezi bankou, hospodářským liberalismem a Preissovým působením stvrzuje autor rovněž paralelním koncem československé samostatnosti po Mnichovu a postupným odchodem Preisse do profesního a také společenského ústraní, po druhé světové válce pak perzekucí umírajícího bankéře nastupující novou totalitou. Jisté dočasné okouzlení hospodářskou politikou nacistického Německa, které se projevovalo ve vedení agrární strany již od poloviny 30. let, chápe Kosatík jako

Preissův omyl popírající jeho vykristalizované principy. Bankéřovo obvinění z kolaborace však odmítá: manévry vrchního ředitele nejmocnějšího peněžního ústavu vyznívají v monografii jako činy motivované snahou o udržení a rozkvět hospodářství v českých rukou. Mám ovšem za to, že je Kosatík zbavuje místy až příliš pragmatického ambiciózního uvažování, někdy neschopného odlišit triumf vítězství od jeho ireálného základu (odtud i Preissem iniciovaná koupě Petschkových společností v severočeském pohraničí před Mnichovem – v podstatě desetitýdenní „vítězství“). Mimoděk se tu nabízí dnes, ale pro část společnosti i tehdy, absurdní ctižádost českožidovského hnutí zmohtnět na základě události v Německu po nástupu Adolfa Hitlera k moci (leden 1933).

Neméně zajímavou rovinu životopisu českého bankéře a českého hospodářství tvoří charakteristika Preissovy osobnosti a její podnikatelské filozofie (jak současný problém!). Před čtenářem zde vystupuje nekonečně pracovitý a houževnatý odborník schopný poučit se z cizího vzoru, v tomto smyslu ctitel výkonné německé a anglické ekonomiky, pragmatický hospodářský diplomat vyznávající podnikatelskou korektnost, zároveň i tvrdý oponent socialistických odborů, znalec a rozhodný odpůrce marxismu, schopný značných politických kompromisů. Podnikatelské Preissovo krédo však charakterizovalo i deklarované přesvědčení o prakticky neomezené výši výtěžku vyhrazeného odborníkům s vysokým stupněm odpovědnosti, právě tak jako štědrý sponzorování vůči české kultuře i jednotlivcům. Preiss – člověk a podnikatel – uměl ovšem i odpočívat, v souladu se svým přesvědčením o morálnosti pohádkového výtěžku (dobově kritizovaném). A konečně: jeho podnikatel-

sko-lidský a lidsko-podnikatelský profil se ukázal i v přesvědčení o nezbytnosti sociálních jistot pro řadové zaměstnance, zejména pak v statečné nesamozřejmé slušnosti vůči židovským kolegům vpředvečer druhé světové války. Kdyby pro nic jiného, tak pro tento občanský postoj si Preiss zaslouží – budeme-li kopírovat neláskyplný, ale uznalý Masarykův postoj – náš plný respekt. Kosatíkova ambiciózní otázka, zda by Preiss obstál ve funkci státního prezidenta lépe než nemocí trpící Emil Hácha, je však po mém soudu ze souboru těch, které přeceňují úlohu osobností v těch dějinných chvílích, kdy se i vůdčí reprezentanti mění ve více či méně slušné statiky.

Recenzovaná monografie vychází z bohatého pramenného materiálu i z reprezentativní odborné literatury (vzhledem k charakteru zpracování chybí poznámkový aparát). Přesto by bylo možno ještě doplnit biografii o excerpované údaje z agrárního deníku *Venkov*, případně z periodik levicových (sociálnědemokratického *Práva lidu* a komunistického *Rudého práva*), právě tak jako rozšířit výčet literatury o české a německé tituly. Osobně citelně postrádám alespoň reflexi v mnoha směrech nepřekonané marxistické syntézy Jaroslava Césara a Bohumila Černého *Politika německých buržoazních stran v Československu v letech 1918–1939* (Praha 1962) a sborníku editora Karla Bosla *Die Erste Tschechoslowakische Republik als multinationaler Parteienstaat* (Mnichov, Vídeň 1979).

Blanka Soukupová